

ZMAGA HAMASA NA PALESTINSKIH VOLITVAH KOT POSLEDICA KATASTROFALNIH RAZMER, V KATERIH ŽIVI PALESTINSKI NAROD

Povzetek: Januarja 2006 je na palestinskih parlamentarnih volitvah zmagalo islamsko gibanje Hamas in s tem končalo okoli 40-letno politično prevlado sekularnega gibanja Fatah oziroma Palestinske osvobodilne organizacije. S tem se je bistveno spremenil kontekst reševanja izraelsko-palestinskega spora, kajti Hamas ne sprejema obstoječega pravnopolitičnega okvira. Zmaga Hamasa je bila logična posledica izjemno negativnih posledic tako imenovanega mirovnega procesa iz Osla za palestinski narod, kajti Fatah se je s tem procesom popolnoma identificiral. Hamas bi bil v perspektivi verjetno pripravljen formalno priznati obstoj Izraela, vendar pa zgolj pod pogojem, da bi judovska država pokazala pripravljenost končati okupacijo palestinskega ozemlja.

Ključni pojmi: izraelsko-palestinski spor, Palestinska osvobodilna organizacija, Fatah, Izrael, proces iz Osla, Hamas

752

Na volitvah za mesta v palestinskem parlamentu 25. januarja 2006, ki so bile druge palestinske parlamentarne volitve po sklenitvi tako imenovanega mirovnega sporazuma iz Osla leta 1993 ter oblikovanju zakonodajne in izvršilne oblasti palestinskega naroda na (okupiranih) palestinskih ozemljih v letih 1994–1996, je s prepričljivo večino zmagalo islamsko gibanje Hamas, ki je osvojilo 74 od 132 sedežev.¹ Sekularno gibanje Fatah, ki je imelo večino v palestinskem parlamentu od leta 1996, ko so bile opravljene prve volitve, je doživelo velik poraz, saj je osvojilo zgolj 45 sedežev. Rezultat volitev je ob upoštevanju zgodovine palestinskega političnega delovanja po letu 1948, ko je nastala država Izrael, pomenil skoraj revolucionarno spremembo, saj je bila Palestinska osvobodilna organizacija (PLO), v kateri je Fatah vse od leta 1969 poglavitna politična skupina, več kot 40 let vodilna politična sila palestinskega naroda (Kimmerling in Migdal, 1994/2003: 248; Tessler, 1994: 374–375, 428–429).

* Mag. Primož Šterbenc, politolog in raziskovalec na področju mednarodnih odnosov.

¹ *Gibanje Hamas se je razvilo iz organizacije Muslimansko bratstvo, ki jo je leta 1928 v Egiptu ustanovil Hasan Al Bana. Leta 1946 je bila v Gazi ustanovljena prva uradna veja Muslimanskega bratstva na Palestini, kmalu pa je v Gazi in na Zahodnem bregu reke Jordan nastalo več dodatnih vej organizacije. Muslimansko bratstvo v Gazi je leta 1984 sprejelo odločitev o prehodu k oboroženemu boju proti izraelski okupaciji in se tri leta vojaško pripravljalo. Kmalu po začetku prve palestinske vstaje na okupiranih ozemljih (intifade) decembra 1987 v Gazi je tamkajšnje vodstvo Muslimanskega bratstva pod vodstvom šejka Ahmeda Jasina sprejelo odločitev o ustanovitvi Islamskega odporniškega gibanja (Harakat Al Mukavama Al Islamija – s kratico Hamas) (Hroub, 2000: 11–39; Milton-Edwards, 1996a: 39–147).*

Zahodni svet se je na volilno zmago Hamasa odzval zaskrbljeno in skeptično, saj je v prvih odzivih Združenih držav Amerike (ZDA), Evropske unije (EU) in posameznih držav članic EU prevladovalo mnenje, da oblast islamskega gibanja ne bo prinesla nič dobrega v okviru reševanja izraelsko-palestinskega spora. Zahodni akterji so še posebej izpostavljali, da je Hamas teroristično gibanje ter da se bo moral odreči nasprotovanju pravici Izraela do obstoja in nasilju, če bo hotel postati sogovornik mednarodne skupnosti in se izogniti izolaciji oblastnih organov palestinskega naroda (Odmevi na, 2006: 4).²

V februarju 2006 se je že izkristaliziralo mnenje najpomembnejših mednarodnih akterjev. Tako imenovani Kvartet (ZDA, EU, OZN in Rusija) je namreč napovedal, da bo zamrznil finančno pomoč palestinski upravi, če nova palestinska oblast ne bo Izraelu priznala pravice do obstoja, se odpovedala nasilju in sprejela sporazumov, ki jih je podpisala prejšnja palestinska oblast pod vodstvom PLO oziroma Fataha. Vodstvo Hamasa je na pritiske odgovorilo s poudarjanjem, da gre za kolektivno kaznovanje palestinskega naroda ter da bi morali najpomembnejši mednarodni akterji zahtevati konec izraelske okupacije in agresije. Večkrat je izpostavilo, da se je pripravljeno pogovarjati z Izraelom, če se bo judovska država umaknila na meje, kakršne so obstajale pred vojno leta 1967 (To whom, 2006: 35; A dilemma, 2006: 35; Priznanje Izraela, 2006: 7; Gaube, 2006: 7).

Pri iskanju načina delovanja, ki bi bil najustreznejši za razreševanje izraelsko-palestinskega spora, je nujno natančno analizirati dogajanje, ki je privedlo do bistvene spremembe. Ali povedano drugače, ni mogoče identificirati ustreznih ukrepov za prihodnost, če ne obstaja razumevanje razlogov, zaradi katerih so se Palestinci odločili za radikalno spremembo. V tem smislu je potrebna proučitev dogajanj v času med letoma 1993 in 2005 oziroma v času poteka procesa iz Osla in druge intifade. Ta sestavek bo: 1. v bistvenih orisih opredelil zgodovinski, pravni in politični kontekst izraelsko-palestinskega spora, kajti brez tovrstnega poznavanja ni mogoče razumeti današnjih dogajanj in dilem; 2. analiziral dogajanja v času trajanja procesa iz Osla in druge intifade (1993–2000 oziroma 2005); in 3. opredelil logiko in perspektive delovanja Hamasa ter poskušal opredeliti najustreznejšo politiko za doseganje trajnega miru v prihodnosti.

² *Hamasova Ustanovna listina Izraelu nedvoumno odreka pravico do obstoja. Tako je že v preambuli dokumenta zapisana naslednja misel Hasana Al Bane: »Izrael se bo dvignil in bo ostal trden, dokler ga islam ne bo eliminiral, kot je eliminiral tisto, kar je bilo prej.« V členu 11 je zapisano: »Islamsko odporniško gibanje verjame, da je dežela Palestina islamska dežela, ki je bila zaupana muslimanskim generacijam do sodnega dne. Nihče se ne more odpovedati celoti ali celo delu te dežele.« Besedilo Ustanovne listine v Hroub (2000: 267–291).*

Hamas je prve samomorilske napade v Izraelu izvedel aprila 1994. Napadi so bili maščevanje za poboj 29 palestinskih civilistov v Ibrahimovi mošeji v Hebronu, ki ga je 25. februarja 1994 izvedel rasistično usmerjeni judovski naseljenec Baruch Goldstein. Poboj v Hebronu je pomenil prelomno točko, saj je Hamas na izraelsko-palestinski spor začel gledati predvsem v verski dimenziji ter izraelske civiliste obravnavati kot legitimne tarče (Hroub, 2000: 244; Milton-Edwards, 1996b: 218–219).

Opredelitev zgodovinskega, pravnega in političnega konteksta

Velika Britanija se je po 25 letih upravljanja mandatne Palestine leta 1947 odločila, da bo vse bolj žgoče vprašanje izročila v reševanje mednarodni skupnosti (OZN).³ Generalna skupščina OZN je 15. maja 1947 ustanovila Posebni odbor ZN za Palestino (UNSCOP), ki naj bi proučil razmere na območju mandatne Palestine in priporočil rešitve. Večina držav članic UNSCOP (sedem) je podprla delitev mandatne Palestine na judovsko in arabsko državo, medtem ko naj bi Jeruzalem prišel pod mednarodno skrbništvo, manjšina (tri) pa je podprla ustanovitev zvezne arabsko-judovske države z glavnim mestom v Jeruzalemu. Generalna skupščina je 29. novembra 1947 sprejela resolucijo 181 (II), s katero je potrdila večinski predlog.⁴ Resolucija je določala, da bosta v Palestini nastali neodvisni judovska in arabska država, zelo natančno pa je določila njuno ozemlje. Judovski državi je bilo dodeljeno 56 odstotkov, arabski državi pa 42 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Mesto Jeruzalem s širšo okolico je bilo opredeljeno kot corpus separatum, prišlo pa naj bi pod poseben mednarodni režim oziroma v upravljanje ZN (Yearbook, 1947–48: 227–231, 247–256; Petrič, 1986: 224; Tessler, 1994: 259).

Vodstvo judovske skupnosti v Palestini je 14. maja 1948 razglasilo ustanovitev države Izrael, dan kasneje, ko je bil tudi uradno končan britanski mandat v Palestini, pa so vojske petih arabskih držav napadle judovsko državo. Vojskovanje je trajalo do 7. januarja 1949, Izrael pa je porazil armade arabskih držav ter osvojil še dodatnih 20 odstotkov ozemlja mandatne Palestine, ki jih je delitvena resolucija namenila arabski državi, in Zahodni (novi, judovski) Jeruzalem, tako da je skupaj začel nadzorovati 77 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Preostali del ozemlja mandatne Palestine, ki je bil določen za arabsko državo (22 odstotkov), sta zasedla Transjordanija (Zahodni breg) in Egipt (Gaza); Transjordanija je zasedla tudi Vzhodni Jeruzalem. V času vojskovanja je ozemlje, ki ga je zasedel Izrael, zaradi strahot bojevanja in izraelskega načrtnega etničnega čiščenja zapustilo 750.000 Palestincev (Tessler, 1994: 263–264; Khalidi, 2001: 13–14; Davis, 2003a: 31; Flapan, 1987: 100–101).⁵

Resolucija 181 (II) je vse do danes ohranila temeljni pravni pomen. Tako Mallison in Mallison (1986: 172–173) ter Mazzawi (1997: 103) poudarjajo, da se pravna veljavnost resolucije kljub temu, da leta 1948 v bistvenem delu ni bila uresničena, ni v ničemer zmanjšala in da še naprej pomeni temeljni pravni napotek v smislu nastanka dveh držav (judovske in arabske) na ozemlju mandatne Palestine.

³ Svet Društva narodov je 24. julija 1922 na podlagi člena 22 Pakta Društva narodov sprejel Mandatno pogodbo za Palestino, s katero je Veliki Britaniji kot mandatni sili poveril upravljanje Palestine. V preambuli Mandatne pogodbe je bilo navedeno, da je mandatna sila odgovorna za vzpostavitev nacionalnega doma za judovski narod v Palestini (*The Covenant; The Palestine Mandate*). V Memorandumu britanske vlade, ki ga je Svet Društva narodov odobril 16. septembra 1922, je bilo kot »Palestina« opredeljeno območje med Sredozemskim morjem in reko Jordan (Mazzawi, 1997: 27–28; Van de Craen, 1997: 862).

⁴ Za resolucijo je glasovalo 33 držav, proti 13, 10 pa je bilo vzdržanih (Yearbook, 1947–48: 246–247). Na ta način je za resolucijo glasovala dvetretjinska večina članic, ki so bile prisotne in ki so glasovale, kot to za sprejem sklepov o pomembnih vprašanjih zahteva člen 18(2) Ustanovne listine OZN. Mallison in Mallison (1986: 171) poudarjata, da je resoluciji tovrstno glasovanje dalo visoko stopnjo pravne veljavnosti.

⁵ Do leta 2003 se je začetno število palestinskih beguncev, ki so našli zatočišče v sosednjih arabskih državah, s 750.000 povzpelo že na štiri milijone (Davis, 2003a: 31–32).

V tretji arabsko-izraelski vojni, ki je potekala od 5. do 10. junija 1967, je Izrael povsem porazil armade treh arabskih držav (Egipt, Jordanija in Sirija) ter poleg Sinaja in Golanske planote okupiral tudi Gazo, Zahodni breg in Vzhodni Jeruzalem oziroma preostalih 23 odstotkov ozemlja mandatne Palestine. Judovska država je že 27. junija 1967 anektirala Vzhodni Jeruzalem, česar pa mednarodna skupnost ni nikoli priznala.⁶ Izrael je leta 1968 začel izvajati proces naseljevanja Judov oziroma gradnje judovskih naselij na okupiranih ozemljih Zahodnega brega, Gaze in anektiranega Vzhodnega Jeruzalema, ki neprekinjeno poteka vse do danes.⁷ Judovska država (je) z gradnjo judovskih naselij na okupiranih ozemljih jasno krši(la) mednarodno pravo oziroma Ženevsko konvencijo za zaščito civilnih oseb med vojno (četrtto ženevsko konvencijo).⁸ Četrta ženevska konvencija v členu 49(6) namreč določa, da »okupacijska sila ne sme pregnati ali preseliti dela svojega prebivalstva na ozemlje, ki ga je okupirala«. Ker je gradnja judovskih naselij temeljila na odvzemanju zemlje v lasti Palestincev, je pomenila tudi kršitev člena 33(2), ki prepoveduje rop, in člena 147, ki med hude kršitve Konvencije uvršča »uničenje ali prisvojitve lastnine, ki ni opravičeno z vojaškimi potrebami in je storjeno protizakonito ter brezobzirno« (Mazzawi, 1997: 248, 250, 256, 259; Mallison in Mallison, 1986: 220, 252–266; Malanczuk, 1995: 1492–1496).

Varnostni svet OZN je 22. novembra 1967 soglasno sprejel resolucijo 242, ki se je do danes uveljavila kot eden od temeljnih napotkov za razrešitev izraelsko-palestinskega (arabskega) spora. Resolucija v točki 1 določa, da morata biti za vzpostavitev pravičnega in trajnega miru na Bližnjem vzhodu uresničeni dve načeli: »(i) umik oboroženih sil Izraela z ozemelj, okupiranih v nedavnem konfliktu; (ii) ustavitev vseh zahtev ali stanj vojskovanja ter spoštovanje in priznanje suverenosti, ozemeljske celovitosti in politične neodvisnosti vseh držav na območju in njihove pravice do življenja v miru znotraj varnih in priznanih meja ...« V mednarodni skupnosti in strokovnih krogih nikoli ni obstajala enotna razlaga glede natančne vsebine dokumenta. Bistvo razlikovanja razlag je (bilo) v vprašanju, s katerih okupiranih ozemelj se mora umakniti Izrael. Judovska država je trdila (trdi), da ni obvezana k umiku z vseh okupiranih ozemelj oziroma na črte premirja, ki so obstajale 4. junija 1967 (sama naj bi imela pravico določiti, s katerih ozemelj se bo umaknila).⁹ Posledično

⁶ *Izrael je anektiral 6,5 kvadratnega kilometra Vzhodnega Jeruzalema in 64,5 kvadratnega kilometra Zahodnega brega ter oboje združil v občino Jeruzalem (to območje se označuje kot anektirani Vzhodni Jeruzalem) (Pacheco, 2001: 189).*

⁷ *Izjema je Gaza, kajti Izrael je avgusta 2005 umaknil tamkajšnja judovska naselja. Vendar pa Gaza predstavlja zgolj okoli 1,5 odstotka ozemlja mandatne Palestine, v njej pa je bilo le 8000 judovskih naseljencev.*

⁸ *Konvencija (besedilo v Človekove pravice, 1996: 720–780) je bila sprejeta leta 1949 zaradi travmatičnih izkušenj iz druge svetovne vojne oziroma z namenom, da bi zaščitila civilno prebivalstvo okupiranih ozemelj in okupacijski sili preprečila, da bi svojo začasno prisotnost na okupiranem ozemlju spreminila v trajno (Bothe, 1997: 763; Pacheco, 2001: 182).*

⁹ *Izrael se je pri tourstni razlagi skliceval (se sklicuje) na dejstvo, da v angleški verziji resolucije načelo (i) ne govori o umiku z vseh oziroma točno določenih ozemelj (from the territories ali all the territories), temveč zgolj z ozemelj (from territories) (McHugo, 2002: 851–853). Tudi Eugene V. Rostow, ki je bil ameriški državni podsekretar v času, ko je bila sprejeta resolucija, poudarja (1993: 500–502), da je Izrael zahteve resolucije uresničil že s tem, da se je v skladu z mirovno pogodbo z Egiptom (1979) do aprila 1982 umaknil s Sinaja, ki je ozemeljsko sestavljal več kot 90 odstotkov okupiranih ozemelj. Kot pojasnjuje Neff*

resolucija 242 kljub svoji pomembnosti ni (bila) nedvoumen temelj za razreševanje izraelsko-palestinskega spora.¹⁰

Sporazum (proces) iz Osla in druga intifada

Pot k Sporazumu

PLO, ki je v svojo ustanovno listino (Palestinska nacionalna listina) iz leta 1964 zapisal cilj osvoboditve vsega ozemlja mandatne Palestine (posredno pa odpravo države Izrael) in je po vojni leta 1967 pod vodstvom Fataha vodil gverilski boj proti judovski državi, je kmalu začel doživljati dramatične spremembe. V prvi polovici sedemdesetih let se je namreč začel posredno odrekati cilju ustanovitve palestinske države na vsem ozemlju mandatne Palestine. Tako je na dvanajstem zasedanju Palestinskega nacionalnega sveta (palestinskega parlamenta) junija 1974 v Kairu sprejel »program desetih točk«, v katerem se je v bistvu zavzel za nastanek palestinske države na Zahodnem bregu in v Gazi. Vendar pa je laburistična vlada Izraela še naprej trdila, da je PLO teroristična organizacija, ki hoče uničiti judovsko državo (Tessler, 1994: 374, 423–425, 481–482, 486).

V Gazi je 8. decembra 1987 izbruhnila palestinska vstaja (intifada), ki se je kmalu razširila na Zahodni breg in je v naslednjih letih Izraelu povzročala velike težave.¹¹ PLO se je novembra 1988 v Alžiru sestal na devetnajstem zasedanju Palestinskega nacionalnega sveta, na katerem je Jaser Arafat razglasil ustanovitev neodvisne države Palestine na Zahodnem bregu in v Gazi, z glavnim mestom v Vzhodnem Jeruzalemu. Decembra 1988 je Arafat na zasedanju Generalne skupščine OZN v Ženevi ter v nekaterih drugih nastopih javno razglasil, da PLO priznava pravico Izraela do obstoja, sprejema resoluciji 242 in 338 ter obsoja vse vrste terorizma. Vlada Izraela pod vodstvom desničarskega Likuda kljub nedvoumnim potezam PLO tudi v letih 1988–1992 ni hotela začeti dialoga z organizacijo, saj naj bi bila slednja še vedno teroristična (Tessler, 1994: 721–722, 727–736; Shlaim, 2000/2001: 466–467).

V Madridu se je 31. oktobra 1991 pod pokroviteljstvom ZDA začela bližnjevzhodna mirovna konferenca, na kateri so poleg Izraela in arabskih držav v okviru

(1994a: 24–28), je ameriška administracija v času ob in po sprejetju resolucije zagovarjala stališče, da so možne zgolj majhne in recipročne spremembe črt premirja z dne 4. junija 1967, in sicer z namenom zagotavljanja večje varnosti. Vendar pa so administracije to stališče natančno, uradno in javno izrazile zgolj enkrat samkrat (9. decembra 1969), kasneje pa nikoli več, tako da je zaradi tovrstne nejasnosti uradnih ameriških stališč Izrael lahko uveljavljal svoje ekspanzionistično motivirane razlage.

McHugo (2002: 853–881) in Mazzawi (1997: 202–224) prepričljivo utemeljujeta, da angleško besedilo resolucije vsebuje zahtevo, da se mora Izrael umakniti z vseh okupiranih ozemelj. Pri tem izpostavljata vebino pripravljanih del in pa preambulo resolucije, ki v drugem odstavku poudarja »nesprejemljivost pridobivanja ozemelj z vojno«.

¹⁰ Varnostni svet OZN je 22. oktobra 1973 sprejel resolucijo 338, v kateri je pozval k uresničitvi resolucije 242 v vseh njenih delih.

¹¹ Vstaja je izbruhnila zaradi vse bolj neznosnih razmer, v katerih so na okupiranih ozemljih živeli Palestinci – kolonizatorski projekt je postajal vse bolj nasilen, Izrael pa je z odvzemanjem 80 odstotkov vode z Zahodnega brega (vse od leta 1967) povzročal vse večje pomanjkanje vode za Palestince. Po izbruhu intifade se je Izrael zaradi svojih brutalnih ukrepov proti odporu neoboroženih civilistov soočal z naraščajočo mednarodno kritiko (Tessler, 1994: 677–683, 697–698; Kimmerling in Migdal, 2003: 327; Pachecco, 2001: 196).

skupne jordansko-palestinske delegacije prvič sodelovali predstavniki palestinskega naroda. Člani palestinske pogajalske skupine zaradi vztrajanja izraelske vlade niso prihajali iz vrst PLO, ki je bil po letu 1982 v izgnanstvu v Tuniziji, temveč z okupiranih palestinskih ozemelj. Decembra 1991 se je konferenca v obliki bilateralnih sestankov nadaljevala v Washingtonu, vendar pa uradna izraelsko-palestinska pogajanja niti po nastopu laburistične vlade Jicaka Rabina junija 1992 niso prinesla nikakršnih rezultatov. Avgusta 1993 sta Izrael in vodstvo PLO nepričakovano razglasila, da sta na podlagi tajnih pogajanj na Norveškem dosegla sporazum, in 20. avgusta 1993 v Oslu parafirala Deklaracijo o načelih glede prehodne samouprave (Shlaim, 2000/2001: 484–492, 508–515; Tessler, 1994: 574; PLO and Israeli Letters, 1993).

Sporazum iz Osla (Deklaracija o načelih)

Voditelj PLO Jaser Arafat in izraelski predsednik vlade Jicak Rabin sta si 9. septembra 1993 izmenjala pismi o medsebojnem priznanju. Arafat je v pismu Rabinu zagotovil, da PLO: priznava pravico države Izrael do obstoja v miru in varnosti; sprejema resoluciji 242 in 338; je zavezan k miroljubnemu razreševanju konflikta med dvema stranema in k temu, da se bodo vsa nesoglasja reševala s pogajanjem; se odreka uporabi terorizma in drugih oblik nasilja; in potrjuje, da so tisti člani Palestinske nacionalne listine, ki Izraelu odrekajo pravico do obstoja, neveljavni. Arafat je na isti dan v ločenem pismu norveškemu zunanjemu ministru Johanu Jorgenu Holstu implicitno zagotovil, da bo PLO ustavil intifado. Rabin pa je v pismu Arafatu zapisal, da se je vlada Izraela »odločila priznati PLO kot predstavnika palestinskega naroda in začeti pogajanja s PLO v okviru bližnjevzhodnega mirovnega procesa« (PLO and Israeli Letters, 1993).

Na tej podlagi sta Izrael in PLO 13. septembra 1993 podpisala Deklaracijo o načelih glede prehodne samouprave (v nadaljevanju Deklaracija o načelih). Deklaracija o načelih je bila temeljni dokument, na katerem je temeljil proces, zastavljen na pogajanjih v Oslu. V poglavitnih elementih je določala nadaljnji potek dejavnosti v odnosih med Izraelom in PLO kot predstavnikom palestinskega naroda, ki naj bi vodile k razrešitvi spora. Kot namen pogajanj je opredelila ustanovitev palestinske oblasti za prehodno samoupravo, in sicer za prehodno obdobje, ki naj ne bi presevalo petih let in naj bi vodilo k trajni rešitvi, temelječi na resolucijah Varnostnega sveta 242 in 338 (člen I). Palestinci naj bi najkasneje devet mesecev po začetku veljavnosti Deklaracije o načelih na svobodnih volitvah izvolili Svet (člen III).¹² Jurisdikcija Sveta naj bi zajemala Zahodni breg in Gazo, z izjemo zadev, ki naj bi bile predmet pogajanj o trajnem statusu (Jeruzalem, begunci, naselja, varnostni dogovori, meje, odnosi in sodelovanje z drugimi sosedi). Izrael naj bi umaknil svoje vojaške enote iz Gaze in območja Jeriha, na dan začetka umika pa naj bi začelo teči petletno prehodno obdobje. Pogajanja o trajnem statusu naj bi se začela čim prej, toda ne kasneje kot na začetku tretjega leta prehodnega obdobja (členi IV, V in XIV ter Aneks II). Najkasneje na dan volitev za palestinski Svet naj bi Izrael izvedel premestitev svojih vojaških sil na Zahodnem bregu in v Gazi (poleg premestitve, ki je

¹² Deklaracija o načelih naj bi začela veljati mesec dni po podpisu (člen XVII).

bila že določena za Gazo in območje Jeriha) (člen XIII). Izraelska in palestinska delegacija naj bi s pogajanjmi dosegli sporazum o prehodnem obdobju (člen VII) (Israeli-PLO Declaration, 1993).

Sporazum med Izraelom in PLO o Gazi in območju Jeriha

Izrael in PLO sta 4. maja 1994 v Kairu podpisala Sporazum o Gazi in območju Jeriha. Sporazum je določal, da bo Izrael takoj po podpisu začel izvajati pospešen umik svojih oboroženih sil iz določenih delov Gaze in (celotnega) območja Jeriha ter umik končal v treh mesecih od podpisa.¹³ S sporazumom je bila ustanovljena Palestinska oblast, na katero naj bi pristojnosti prenesli izraelska vojaška oblast in civilna uprava (člen III) (Israel-PLO agreement, 1994).

Izraelsko-palestinski prehodni sporazum o Zahodnem bregu in Gazi

Izrael in PLO sta 28. septembra 1995 v Washingtonu podpisala Izraelsko-palestinski prehodni sporazum o Zahodnem bregu in Gazi (v nadaljevanju Prehodni sporazum). V Prehodnem sporazumu je bila podrobno razčlenjena večina določil iz Deklaracije o načelih in tako je dokument določil uresničevanje procesa, zasnovanega v Oslu. V preambuli je bilo opredeljeno, da se je petletno prehodno obdobje začelo 4. maja 1994 in da bodo pogajanja o trajnem statusu, ki naj bi se začela najkasneje 4. maja 1996, vodila k trajni rešitvi na podlagi resolucij 242 in 338.

V osrednjem delu Prehodnega sporazuma je bilo določeno, kako bo potekal umik izraelskih vojaških sil z Zahodnega brega in (še dodatno) iz Gaze ter na kakšen način in v kolikšnem obsegu bo palestinski Svet prevzel jurisdikcijo nad obema območjema. Prva faza premestitve, s katero naj bi Izrael svoje sile umaknil z obljudenih območij na Zahodnem bregu, naj bi bila končana 22 dni pred palestinskimi volitvami za Svet.¹⁴ Nadaljnje premestitve izraelskih sil na določene vojaške lokacije pa naj bi se začele po inavguraciji Sveta in naj bi bile končane v 18 mesecih po inavguraciji Sveta (ob čemer naj bi palestinska policija hkrati prevzemala odgovornost za javni red in notranjo varnost). Nadaljnje premestitve naj bi bile izvedene postopno v treh fazah po inavguraciji Sveta, vsaka od faz pa naj bi se začela po intervalu, dolgem šest mesecev. Med fazami nadaljnjih premestitev naj bi bile pristojnosti in odgovornosti, povezane z ozemljem, postopno prenesene na palestinsko jurisdikcijo, ki naj bi zajemala Zahodni breg in Gazo, z izjemo zadev, ki naj bi bile predmet pogajanj o trajnem statusu (Jeruzalem, judovska naselja, določene vojaške lokacije, palestinski begunci, meje, zunanji odnosi, Izraelci) (členi X, XI ter XVII, 1.a. in 8.). Izjemno pomembno je bilo določilo, da bo imel Svet po preteku 18 mesecev od

¹³ Izrael se je iz Jeriha umaknil 13. maja 1994, umik iz določenih delov Gaze pa je končal 18. maja 1994 (*Chronology*, 1994a: 174; 1994b: 153).

¹⁴ Zahodni breg je bil razdeljen na območja A (palestinska mesta in druga obljudena območja), B (manj gosto obljudena območja) in C (območja, ki jih je Izrael od leta 1967 zapolnil za judovska naselja in ceste). Območje A naj bi prišlo pod izključni palestinski nadzor; območje C naj bi prišlo pod izključni izraelski nadzor; na območju B pa naj bi Palestinci izvajali civilno oblast, medtem ko naj bi Izrael še naprej skrbel za varnost (člen XI; Shlaim, 2000/2001: 528).

svoje inavguracije jurisdikcijo nad ozemljem Zahodnega brega in Gaze, z izjemo zadev, ki naj bi bile predmet pogajanj o trajnem statusu (člen XVII, 2.a.). Določeno je bilo tudi, da bo Svet ustanovil močno policijsko silo (člen XIV) in da bosta obe strani izvajali vse potrebne ukrepe za preprečevanje dejanj terorizma, kriminala in nasilja med njima (člen XV) (Israeli-Palestinian Interim Agreement, 1996).

Uresničevanje Prehodnega sporazuma

Izrael je spoštoval določilo v Prehodnem sporazumu o umiku izraelskih vojaških sil z obljudenih območij Zahodnega brega in umik končal do roka 22 dni pred palestinskimi volitvami za Svet, ki so bile izvedene 20. januarja 1996.¹⁵ Tako je na dan palestinskih volitev območje A obsegalo 2 odstotka, območje B 26 odstotkov in območje C 72 odstotkov ozemlja Zahodnega brega (de Jong v Said, 2001: 35). Inavguracija Sveta je bila opravljena 7. marca 1996, na ta dan pa je začel teči 18-mesečni rok, v katerem naj bi Izrael končal tri faze nadaljnjih premestitev svoje vojske (prvo do septembra 1996, drugo do marca 1997 in tretjo do septembra 1997). V skladu z branjem določil Prehodnega sporazuma bona fide naj bi bil umik izraelske vojske s celotnega Zahodnega brega (z izjemo zadev, o katerih naj bi potekala pogajanja o trajnem statusu) končan do septembra 1997, takrat pa naj bi Palestinci tudi dobili popoln nadzor nad vsem Zahodnim bregom (z izjemo zadev, ki naj bi bile predmet pogajanj).¹⁶

Do pomembne spremembe političnega konteksta je prišlo maja 1996, ko je bil za predsednika izraelske vlade izvoljen voditelj Likuda Benjamin Netanjahu. Netanjahu je začel bistveno oteževati uresničevanje določil Prehodnega sporazuma o umiku izraelske vojske z Zahodnega brega. Najprej je zahteval in dosegel podpis posebnega sporazuma o Hebronu, s katerim je bilo revidirano določilo v Prehodnem sporazumu o umiku izraelske vojske iz mesta. Tako sta Izrael in PLO 15. januarja 1997 podpisala Protokol o Hebronu, s katerim je bilo mesto razdeljeno na del pod palestinskim nadzorom (80 odstotkov mesta) in del pod izraelskim nadzorom (20 odstotkov mesta), v katerem je živelo okoli 400 judovskih naseljencev (The Hebron Protocol, 1997; Shlaim, 2000/2001: 579–580). Z vidika uresničevanja umika izraelske vojske z Zahodnega brega je bilo bistveno, da je Netanjahu začel uveljavljati koncept »recipročnosti«, po katerem naj bi izraelska vojska izvajala nadaljnje premestitve zgolj pod pogojem, da bi Palestinska oblast popolnoma izpolnila svoje varnostne naloge (Aruri, 1999: 18–19).

Netanjahujeva vlada je Palestinski oblasti 3. marca 1997 v skladu z napotki ameriških posrednikov predlagala izvedbo prve faze nadaljnjih premestitev izraelske vojske (zajemala naj bi 9 odstotkov Zahodnega brega), vendar pa je Palestinska ob-

¹⁵ Izjema je bilo mesto Hebron, iz katerega naj bi bil v skladu z določili Prehodnega sporazuma umik opravljen marca 1996 (Besedilo k dokumentu v The Hebron Protocol, 1997).

¹⁶ Čeprav v podpisanih sporazumih ni bilo eksplicitno navedeno, kolikšen del ozemlja Zahodnega brega bo Izrael s tremi nadaljnjimi premestitvami svojih sil predal v popoln nadzor Palestincem, pa so Palestinska oblast in palestinski podporniki Osla široko domnevali, da vse ozemlje, okupirano leta 1967, z izjemo zadev, o katerih naj bi potekala pogajanja o trajnem statusu. Palestinci so menili, da bi morali ob zaključku tretje nadaljnje premestitve dobiti popoln nadzor nad 90 odstotki Zahodnega brega (na 10 odstotkih ozemlja so namreč bila judovska naselja) (Hammami in Tamari, 2001: 7; Aronson, 1997: 124).

last 9. marca 1997 tovrstno premestitev zavrnila.¹⁷ V naslednjem letu in pol se je uresničevanje določil iz Prehodnega sporazuma o nadaljnjih premestitvah izraelske vojske popolnoma ustavilo, saj ni bilo doseženo soglasje o ozemeljskem obsegu druge faze premestitev (Palestinci so zahtevali umik s 30 odstotkov ozemlja Zahodnega brega, Netanjahu pa je bil pripravljen izvesti zgolj 3- do 5-odstotni umik), poleg tega pa je Netanjahu izvedbo druge faze pogojeval s palestinsko odpovedjo tretji fazi (Chronology, 1997: 168–169; Aronson, 1998: 136–137).¹⁸

Premik je bil dosežen šele s posredovanjem Clintonove administracije, ki je dosegla, da sta Izrael in PLO 23. oktobra 1998 v Washingtonu podpisala Memorandum z reke Wye (v nadaljevanju Memorandum Wye). V dokumentu je bilo določeno, da bo Izrael postopoma (v 12 tednih oziroma v treh fazah) izvedel prvo in drugo fazo nadaljnjih premestitev, in sicer tako, da bo 1 odstotek ozemlja Zahodnega brega prenesen iz območja C v območje A, 12 odstotkov iz območja C v območje B in 14,2 odstotka iz območja B v območje A. O tretji fazi nadaljnjih premestitev naj bi odločal posebni odbor, sestavljen iz predstavnikov Izraela in Palestincev, kar je pomenilo, da je uresničitev tretje faze v nasprotju z določili Prehodnega sporazuma postala predmet pogajanj. Pomembno je bilo, da je bil v Memorandum Wye vključen Netanjahujev koncept »recipročnosti«, kar je pomenilo, da je bila izvedba vsake od treh faz zastavljenega umika zelo strogo pogojena z natančno izpolnitvijo palestinskih varnostnih obveznosti (Israel and the PLO, The Wye, 1999). V času do odhoda Netanjahujeve vlade (1999) je bila posledično izvedena zgolj prva od treh faz premestitve izraelske vojske, določenih v Memorandumu Wye. Tako je leta 1999 območje A obsegalo 9,1 odstotka ozemlja Zahodnega brega, območje B 20,9 odstotka in območje C 70 odstotkov (de Jong v Said, 2001: 35).

Potem ko je maja 1999 na čelo izraelske vlade prišel laburist Ehud Barak, sta Izrael in PLO 4. septembra 1999 podpisala Memorandum iz Šarm Al Šejka, v katerem je bil določen tak obseg premestitve izraelske vojske, kot je bil predviden za drugo in tretjo fazo premestitve, ki ju je določal Memorandum Wye in ki v času Netanjahujevega mandata nista bili uresničeni (Israel and the PLO, Sharm, 2000; Aronson, 1999: 120). Določila Memoranduma iz Šarm Al Šejka so bila uresničena, tako da je 20. januarja 2000 območje A obsegalo 17,2 odstotka ozemlja Zahodnega brega, območje B 23,8 odstotka in območje C 59 odstotkov (de Jong v Said, 2001: 35). Memorandum iz Šarm Al Šejka je sicer vseboval tudi določilo, da se bo sestal posebni odbor, zadolžen za pogajanja o tretji fazi nadaljnjih premestitev izraelske vojske, vendar pa do izvedbe tretje faze nadaljnjih premestitev ni nikoli prišlo. Palestinci so tako leta 2000 polno nadzorovali 17,2 odstotka ozemlja Zahodnega brega, medtem ko so si z Izraelom delili nadzor še nad dodatnimi 23,8 odstotka območja; Izrael je ohranil poln nadzor nad 59 odstotki ozemlja Zahodnega brega.

¹⁷ Po predlogu bi se izraelska vojska umaknila iz ozemeljsko nepovezanih enklav, tako da bi Izrael ohranil nadzor nad transportnimi koridorji in ozemljem poleg judovskih naselij. Palestinska oblast ne bi mogla dobiti nadzora nad večjimi bloki ozemlja (Kjorlien, 1997: 126–127).

¹⁸ Netanjahujeva obstrukcija izvajanja Prehodnega sporazuma je postala tako očitna, da je na primer »Odbor za rešitev Sporazuma iz Osla« (skupina francoskih Judov), ki je bil ustanovljen spomladi 1997, julija 1998 objavil javni poziv vladi Izraela (podpisalo ga je tudi 17 Nobelovih nagrajencev), v katerem jo je pozval, naj neha izigravati podpisane dogovore in teptati nacionalne želje Palestincev (Committee for Saving, 1998).

Gradnja judovskih naselij in obvoznih cest ter politika zapiranja

V sedmih letih poteka procesa, ki je bil zasnovan v Oslu (1993–2000), je Izrael na ozemlju Zahodnega brega, ki ga je polno nadzoroval (območje C), v Gazi in v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu neprekinjeno in intenzivno gradil (nova) ter širil (stara) judovska naselja oziroma naseljeval judovske naseljence. Poleg tega je zgradil široko razvejeno omrežje modernih obvoznih cest.¹⁹ Z obema dejavnostma si je brezobzirno prilaščal palestinsko zemljo.²⁰ Med letoma 1993 in 2000 je število judovskih naseljencev na palestinskih okupiranih ozemljih (brez anektiranega Vzhodnega Jeruzalema) naraslo s 110.000 na 195.000 (za 77 odstotkov). Zgodovinsko gledano je prav v obdobju 1994–2000 povprečno letno število judovskih naseljencev, naseljenih na Zahodnem bregu in v Gazi, doseglo najvišjo stopnjo (več kot 12.000). V letih 1993–1999 je število judovskih naseljencev v anektiranem Vzhodnem Jeruzalemu naraslo s 144.000 na 170.000 (Rabbani, 2001: 76; Pacheco, 2001: 191; Hammami in Tamari, 2001: 12; Pappé, 2004: 245; Aronson, 2002a: 126).

Rezultat intenzivne gradnje judovskih naselij in obvoznih cest je bila izjemna ozemeljska fragmentacija Zahodnega brega, saj tako rekoč ni več obstajalo znatnejše območje, ki bi bilo v palestinski lasti oziroma ki ga ne bi prekinjala območja pod izraelskim nadzorom.²¹ Tovrstno stanje je močno otežilo gibanje Palestincev po Zahodnem bregu. Vzhodni Jeruzalem je postal zaradi velikega bloka judovskih naselij vzhodno od mesta povsem odrezan od palestinskega zaledja (Rabbani, 2001: 77; Hammami in Tamari, 2001: 9, 11; Pappé, 2004: 245–246).

Tovrstno stanje so ustvarjale vse izraelske vlade. Že laburistična vlada je v štiri-letnem obdobju svoje vladavine (1992–1996) izvedla obsežno zaplembo palestinske zemlje in naseljevanje judovskih naseljencev, za judovske naseljence pa je namenila 146 milijonov dolarjev, kar je bilo več od vseh predhodnih Likudovih vlad. Netanjahujeva vlada je tovrstno politiko nadaljevala, zelo indikativno pa je, da je najintenzivnejše naseljevanje izvajala Barakova vlada, ki je na splošno veljala kot zelo naklonjena sklenitvi miru s Palestinci (Pappé, 2004: 245; Rabbani, 2001: 76–77; Chomsky, 2001: 15–16).

Izrael je v letih 1993–2000 izpopolnil tako imenovano politiko zapiranja, ki jo je uvedel že leta 1991 in ki je pomenila preprečevanje svobodnega gibanja Palestincev (in palestinskih dobrin) iz Gaze in z Zahodnega brega v Izrael ter med Zahodnim bregom in Gazo. Judovska država je marca 1993 celotno območje anektiranega Vzhodnega Jeruzalema de facto vključila v svojo ozemeljsko sestavo in tako začela preprečevati svoboden dostop Palestincev v mesto.²² Palestinci, živeči na Zahodnem bregu in v Gazi, so morali za vstop v Izrael in Vzhodni Jeruzalem dobiti

¹⁹ Ceste, ki povezujejo judovska naselja med sabo in z Izraelom, in sicer tako, da povsem obidejo območja, na katerih živijo Palestinci.

²⁰ Izrael je v letih 1993–1999 z namenom širitve naselij zaplenil 273.000 hektarjev palestinske zemlje (Peretz v Bishara, 2001: 118).

²¹ Palestinci so živeli na prostoru, ki je bil razbit na 227 ozemeljsko nepovezanih enklav (Bishara, 2001: 118).

²² Izrael je z oviranjem palestinskega dostopa v Vzhodni Jeruzalem fizično ločil severni in južni del Zahodnega brega, saj so glavne prometnice med obema deloma vodile skozi mesto. Politika zapiranja je imela tudi dramatične psihološke posledice, saj je porazno vplivala na običajno življenje Palestincev (Roy, 2001: 99).

posebna dovoljenja, vendar pa so bila slednja privilegij, ki je bil odobren zgolj manjšini, in še to na podlagi presoje od primera do primera. Izrael, ki je vstopna dovoljenja izdajal popolnoma arbitrarno, je politiko zapiranja uporabljal za doseganje dveh ciljev: kot psihološki element za zadovoljevanje izraelske javnosti in za politični pritisk na Palestinsko oblast. Politika zapiranja je imela tudi katastrofalne posledice za palestinsko ekonomijo (Hass, 2002: 6–8; Roy, 2001: 98–101).

Pogajanja v Camp Davidu

V Tabi so se 5. maja 1996 začela pogajanja o trajnem statusu (Chronology, 1996: 181), vendar pa so bila do leta 1999 za dolga časovna obdobja večkrat prekinjena. V Memorandumu iz Šarm Al Šejka je bilo določeno, da bosta obe strani pospešili pogajanja o trajnem statusu in do 13. septembra 2000 dosegli celovit sporazum glede vseh zadev, ki so bile predmet pogajanj. V smislu tega določila je ameriški predsednik Clinton julija 2000 v Camp Davidu organiziral izraelsko-palestinska pogajanja na najvišji ravni o trajnem statusu. Pogajanja, na katerih naj bi dosegli dogovor glede vseh zadev, so potekala med 11. in 25. julijem 2000 in so se končala neuspešno.

Čeprav sta izraelska in ameriška stran po propadu pogajanj začeli uveljavljati razlago, po kateri je bil za neuspeh odgovoren Arafat, ki naj ne bi dovolj cenil izraelskih kompromisnih ponudb, pa položaj še zdaleč ni bil tako preprost.²³ Izraelska stran je namreč na pogajanjih očitno nastopala na podlagi predpostavke o neupoštevanju mednarodnega prava oziroma s pričakovanjem palestinskega sprejetja nekaterih ustvarjenih dejstev na terenu, kar je nujno privedlo do predlogov, ki za palestinsko stran niso bili sprejemljivi. Palestinci niso hoteli sprejeti predvsem dveh elementov, ki sta ju predlagala Barak in ameriška posredniška stran:²⁴ izraelske priključitve treh velikih blokov judovskih naseljencev (250.000 ljudi) na Zahodnem bregu, ki bi Zahodni breg razdelila na dva ali tri ozemeljsko ločene dele; in izraelske suverenosti (zgolj palestinske funkcionalne avtonomije) nad osrednjimi arabskimi soseskami Vzhodnega Jeruzalema (Pressman, 2003: 17–18; Khalidi, 2003: 58; Hanieh, 2001: 82–84; Hammami in Tamari, 2001: 8–9).

²³ Robert Malley, posebni Clintonov pomočnik za arabsko-izraelske zadeve in udeleženec vrha, in Hussein Agha, ki je bil blizu palestinskim pogajalcem, poudarjata (2001: 59), da so teze o Arafatovi krivdi neustrezne in nevarne. Resnica naj bi bila mnogo bolj kompleksna. Podobno tudi Pressman (2003).

²⁴ Hanieh (2001: 78–80) poudarja, da Clintonova administracija v Camp Davidu ni nastopala kot poštenu posrednik, temveč da se je bolj ali manj odkrito postavljala na izraelsko stran. Malley in Agha (2001: 63) sicer izpostavljata, da je Clinton od Izraela večkrat zahteval večje popuščanje, vendarle pa tudi poudarjata, da sta ga pri prizadevanju, da bi zares nastopal kot nevtralni posrednik, hromila dva elementa: politična in kulturna afiniteta ZDA do Izraela ter strateški odnos med ZDA in Izraelom.

Več avtorjev (Quandt, 2001: 28; Neff, 1994a: 20; Bishara, 2001: 72) govori o tem, da je bila Clintonova administracija najbolj proizraelska v zgodovini. Bill Clinton je ob nastopu predsednikovanja leta 1993 na mesta v administraciji, ki so bila najpomembnejša za ukvarjanje z Bližnjim vzhodom, imenoval posameznike, ki so izhajali iz proizraelskega lobija oziroma proizraelskih raziskovalnih organizacij (Dennis Ross, Martin Indyk in Samuel Lewis). Tako ni bilo naključje, da je Clintonova administracija v več elementih začela odstopati od tradicionalnih ameriških stališč: začela je prevzemati izraelsko terminologijo in namesto o okupiranih ozemljih govoriti o »spornih ozemljih«; prva je javno podprla porabo ameriških sredstev za povečevanje že obstoječih judovskih naselij; in prva se je začela odkrito nagibati k izraelski razlagi resolucije 242 (Neff, 1994a: 20–23, 28; 1994b: 54, 67).

Palestinsko nezadovoljstvo in razlogi za težak položaj

Palestinci, ki so od procesa, zasnovanega v Oslu, veliko pričakovali, so bili po sedmih letih zelo nezadovoljni in frustrirani.²⁵ Pričakovali so namreč, da jim bo Sporazum iz Osla v skladu z zgodovinskim kompromisom, na katerega so pristali, ko so sprejeli obstoj Izraela v njegovih mejah (črtah premirja) iz leta 1967, načelom »ozemlja za mir«, in v skladu z določili resolucije 181 (II) prinesel lastno državo na 22 odstotkih ozemlja mandatne Palestine (celotnem Zahodnem bregu in v Gazi).²⁶ Dogajanja v letih 1993–2000 so šla v povsem drugo smer, saj je Izrael skoraj do neprepoznavnosti spremenil fizično sestavo Zahodnega brega. Ozemlje, na katerem so Palestinci nameravali vzpostaviti svojo državo, je bilo tako fragmentirano, da je državnost prišla pod velik vprašaj.²⁷ Postal je jasno, da je bil potek procesa iz Osla v nasprotju z elementarnimi nacionalnimi interesi palestinskega naroda, hkrati pa je bistveno poslabšal razmere, v katerih so živeli Palestinci.

Zastavlja se vprašanje, zakaj je proces iz Osla lahko pripeljal do tako negativnih posledic za palestinski narod. Vsekakor je dejstvo, da je Izrael kontinuirano izvedbeno reducirala jasna določila Prehodnega sporazuma o premetitvah izraelske vojske, tako da je lahko ohranil nadzor nad bistvenim delom okupiranih ozemelj in izvajal politiko izvršenih dejstev. V tem smislu je bilo delovanje judovske države v popolnem nasprotju z duhom Sporazuma iz Osla. Vendarle pa so bili razlogi bistveno bolj strukturne narave. Podpisani sporazumi namreč niso vsebovali tako rekoč nikakršnih varovalk, ki bi Izraelu preprečevale izvajanje ukrepov, uničujočih za vzpostavitev palestinske državnosti. V sporazumih tako niti enkrat ni omenjen pojem »okupirana ozemlja«, poleg tega pa ne vsebujejo jasnega določila o prepovedi odvzemanja palestinske zemlje, naseljevanja ali kakršnega koli drugačnega spreminjanja fizične narave ozemelj. Tudi opredelitev resolucij 242 in 338 kot referenčni okvir za trajni status sama po sebi ne pomeni nič, ker vsebina obeh dokumentov ni definirana. Ne nazadnje že vsebina izmenjenih pisem o medsebojnem priznanju PLO in Izraela kaže na izrazito asimetrijo danih zavez.

²⁵ *Javnomenjske raziskave, ki jih je v letih 1994–1996 opravil Center za raziskovanje in študije Palestine iz Nablusa, so pokazale, da so Palestinci zelo podpirali mirovni proces in večinsko zavračali vojaške napade na Izraelce. V raziskavi avgusta-septembra 1995 je celo 71 odstotkov respondentov podpiralo mirovni proces. Po drugi strani je bilo indikativno, da se je podpora mirovnemu procesu zmanjšala vselej, ko je prišlo do zastoja v pogajanjih ali zamud pri uresničevanju dogovorjenega (Shikaki, 1996: 6–7). Julija 2001 (deset mesecev po izbruhu druge intifade, ki je bil posledica razočaranja nad procesom iz Osla) je oborožene napade na izraelske cilje podpiralo kar 85,9 odstotka respondentov, 69 odstotkov pa jih je menilo, da je Palestincem oboroženi boj prinesel večje pravice kot pogajanja (Palestinian Opinion v Kjørliem, 2001: 115–116).*

²⁶ *Če bi Vzhodni Jeruzalem postal glavno mesto palestinske države, bi slednja obsegala 23 odstotkov ozemlja mandatne Palestine.*

²⁷ *Po mednarodnem pravu so za nastanek države nujni trije elementi: 1. ozemlje; 2. prebivalstvo; in 3. organizacija, neodvisna od druge države oziroma suverenost (suverenost je v mednarodnem pravu definirana kot vrhovna oblast države na njenem ozemlju, ki izključuje oblast drugih držav in ki ni podrejena nikakršni višji oblasti; v odnosu do inozemstva se suverenost opredeljuje kot neodvisnost) (Andrassy, 1990: 61; Degan, 2000: 227–229). Glede na to, da je bilo ozemlje Zahodnega brega zaradi judovskih naseelij, omrežja obvoznih cest in izraelskih vojaških postojank povsem fragmentirano, se je postavljalo resno vprašanje, ali bi Palestinci lahko vzpostavili organizacijo, neodvisno od Izraela.*

Glede na očitno pomanjkljivost in celo škodljivost določil v podpisanih sporazumih za palestinski narod se zastavlja vprašanje vloge vodstva PLO, ki je te sporazume podpisalo.²⁸ Pri tem je pomembno poznavanje ozadja, ki je privedlo do zasnove in podpisa Deklaracije o načelih. Palestinska delegacija z okupiranih ozemelj, ki se je v okviru mirovne konference v Madridu in Washingtonu uradno pogajala z izraelsko stranjo, namreč nikakor ni hotela popustiti izraelskim zahtevam pri najpomembnejših vprašanjih, povezanih z izraelsko okupacijo, zato so pogajanja kmalu zašla v slepo ulico (Pacheco, 2001: 188; Shlaim, 1994: 32). Izraelska vlada je po drugi strani navezala stike z vodstvom PLO, lociranim v Tuniziji, in spoznala, da bo slednje mnogo manj nepopustljivo pri vprašanjih vitalnega pomena za Palestine. Večja pripravljenost vodstva PLO na popuščanje je bila posledica tega, da je v času prve intifade začelo izgubljeni stik z uporom na okupiranih ozemljih, ki so ga vodili lokalni Fatahovi politiki, zato se je naglo zmanjševal njegov politični pomen. Poleg tega se je znašlo v hudih finančnih težavah, ker so mu zaradi Arafatove podpore Sadamu Huseinu med zalivsko krizo (1990–1991) zalivske države odtegnile pomoč.²⁹ Sklenitev Sporazuma iz Osla je vodstvo PLO spet postavila v središče palestinskega nacionalnega predstavništva, vendar pa je sklenjeni sporazum naletel na negativen odziv uradne palestinske pogajalske delegacije.³⁰ Pri obravnavi procesa sklepanja Deklaracije o načelih se tudi ni mogoče izogniti oceni posredniške vloge Norveške.³¹

Vodstvo PLO (Fataha), ki se je leta 1994 vrnilo iz izgnanstva v Tuniziji na palestinska okupirana ozemlja, je prevzelo oblast v obliki Palestinske oblasti. Palestinska oblast je v sedmih letih poteka procesa iz Osla v očeh Palestinec na okupiranih ozemljih postala v precejšnji meri diskreditirana, saj največkrat ni niti poskušala preprečiti negativnih procesov, ki jih je generiral Izrael. Tako na primer jeseni 1995, ko so izraelski buldožerji po vsem Zahodnem bregu začeli uničevati palestinsko kmetijsko zemljo in pripravljati teren za gradnjo omrežja obvoznih cest, ni niti uradno protestirala pri izraelski vladi, poleg tega pa ni bila pripravljena uradno podpreti tožb palestinskih lastnikov zaplenjene zemlje na izraelskih sodiščih.

²⁸ Več avtorjev (Said, 1994/1995: xxxiv–xxxv; 2000/2001; Chomsky, 1994/1996: 248–249, 275–279; 1983/1999: 538–539; Pacheco, 2001: 186–198; Shehadeh, 1994: 22–25; Khalidi, 2004: 136–137) (je) opozarja(lo) na škodljivo ravnanje vodstva PLO.

²⁹ Več avtorjev (Chomsky, 1994/1996: 243–246; Kimmerling in Migdal, 1994/2003: 327; Bishara, 2001: 50; Tessler, 1994: 754; Aronson, 1987/1990: 328–329; Milton-Edwards, 1996b: 205) izpostavlja naglo zmanjševanje političnega vpliva vodstva PLO oziroma Arafatov izjemno slab politični položaj. Shlaim (1994: 31–32) opisuje, da je Jicak Rabin v času skrivnih pogajanj na Norveškem od izraelske vojaške obveščevalne službe dobil podatke o izjemno težkem položaju in možnem skorajšnjem političnem kolapsu Arafata.

³⁰ Članica uradne palestinske pogajalske delegacije Hanan Ašravi je parafirano Deklaracijo o načelih komentirala z besedami, da je tak sporazum lahko sklenil zgolj nekdo, ki ni živel pod okupacijo. Še posebej je kritizirala pomanjkanje varovalk za preprečevanje izraelskega ustvarjanja dejstev na terenu (Ašravi v Pacheco, 2001: 181).

³¹ Norveška raziskovalka Hilde Henriksen Waage opozarja (2005), da je na norveško delovanje odločilno vplivalo dejstvo, da je šlo za pogajanja, v katerih je obstajala izrazita asimetrija moči med pogajalskima stranema. Norveška diplomacija, ki si je izjemno želela doseči politični preboj, je posledično morala prevzeti stališča Izraela kot neprimerno močnejše pogajalske strani. V praksi je to pomenilo, da je minister Holst od julija 1993 naprej pritiskal (zgolj) na palestinsko stran.

Palestinska oblast zaradi lastnih privilegijev tudi nikoli ni poskušala resno ustaviti zmeraj bolj restriktivne izraelske politike zapiranja (Pacheco, 2001: 192–193, 195; Hass, 2002: 15–19).³²

Palestinski oblasti so še bolj škodila njena dejanja v okviru »boja proti terorizmu«, saj je v skladu z določili podpisanih sporazumov izvajala brutalne ukrepe proti pripadnikom islamskih gibanj in vsem drugim Palestincem, ki so kakor koli kritizirali potek procesa iz Osla. Vodstvo PLO (Fataha), ki je po vrnitvi iz Tunizije uvedlo avtoritarno obliko vladavine, je v vseh sedmih letih ostalo neomajen zagovornik izvajanja procesa iz Osla, kar ni bilo zgolj posledica osebnih koristi, temveč dolgo časa tudi prepričanosti o pravilnosti tovrstnega pristopa za doseganje palestinske neodvisnosti (Hass v Said, 2001: 38; Robinson, 2001: 118–121). Varnostno delovanje Palestinske oblasti bi bilo verjetno sprejemljivo, če bi v realnosti zares nastajale možnosti za palestinsko državo, ob vse bolj katastrofalnem stanju na terenu pa je bila tovrstna politika samouničevalna.

Druga intifada

Po provokativnem prihodu poslanca Likuda v izraelskem parlamentu Ariela Šarona (skupaj s tisoč izraelskimi policisti) 28. septembra 2000 na prostor Plemenitega svetišča v Jeruzalemu je dan kasneje izbruhnila druga palestinska vstaja (intifada).³³ Vendar pa je bila Šaronova poteza zgolj povod za upor, medtem ko je bil resnični razlog za vstajo Palestincev v njihovem nezadovoljstvu zaradi negativnih posledic sedemletnega poteka procesa iz Osla in vse težjih razmer, v katerih so živeli.³⁴

Druga intifada je bila v nasprotju s prvo prostorsko omejena in militarizirana. Izrael je v boju s palestinskimi aktivisti, ki so svoje napade osredotočali predvsem na judovska naselja, že takoj na začetku začel uporabljati neproporcionalno vojaško silo, o čemer je objektivno pričalo razmerje v številu žrtev na obeh straneh.³⁵

³² Člani Palestinske oblasti so imeli status pomembnih oseb, ki jim je zagotavljal prosto gibanje z Zahodnega brega in iz Gaze v Jordanijo in Egipt, v Izrael ter med Zahodnim bregom in Gazo (Hass, 2002: 15).

³³ Zaradi Šaronove poteze so 29. septembra 2000 izbruhnile palestinske demonstracije (tudi z metanjem kamenja na izraelske policiste), na katere je izraelska vojska odgovorila s streljanjem in ubila štiri Palestince.

Izraelska vlada je trdila, da je bil neposredni razlog za izbruh vstaje propad pogajanj v Camp Davidu in da je Palestinska oblast, ki naj bi bila odgovorna za propad pogajanj, posledično načrtno sprovcirala palestinske žrtve. Mednarodni preiskovalni odbor, ki je bil formiran na podlagi odločitve na vrhunskem bližnjevzhodnem srečanju oktobra 2000 v Šarm Al Šejku in ga je vodil nekdanji predsednik ameriškega senata George J. Mitchell (zato se je neformalno imenoval Mitchellov odbor), je v svojem poročilu, objavljenem maja 2001, pri raziskovanju dogodkov, ki so vodili k izbruhu intifade, ugotavljal, da Palestinska oblast ni načrtno povzročila nasilja. Tudi Šaronov obisk naj ne bi povzročil intifade, vendar pa naj bi bil izveden v zelo neprimernem času, njegovi provokativni učinki pa naj bi morali biti predvideni. Odbor je posebej izpostavil odločitev izraelske policije, da bo uporabila smrtonosna sredstva proti palestinskim demonstrantom (Sharm EL-Sheikh).

³⁴ To navajajo na primer Rabbani (2001: 77, 83), Roy (2001: 103), Bishara (2001: 12–13), Hamami in Tamari (2001: 11) ter Said (2000/2001: 360).

³⁵ Šestnajstega februarja 2001 so imeli Palestinci 365 mrtvih, Izrael pa 58; avgusta 2001 Palestinci 630, Izrael 146; novembra 2001 Palestinci 849, Izrael 187; februarja 2002 Palestinci 1033, Izrael 262; februarja 2005 Palestinci 4033, Izrael 963.

Izraelska vojska je 9. novembra 2000 začela izvajati zunajsodne umore palestinskih aktivistov (Fataha, Hamasa, Islamskega džihada), pri čemer naj bi šlo za »preventivne operacije« proti »teroristom«. Vendar pa je bilo tovrstno delovanje izjemno sporno, še posebej z vidika sprožanja maščevalnih ciklov nasilja.³⁶

Kmalu po začetku druge intifade je postalo jasno, da Palestince pri njihovem uporu motivira boj proti izraelski okupacijsko-kolonizacijski politiki. Mitchellov odbor je v svojem poročilu izpostavil povezavo med palestinskim revoltom in judovskimi naselji ter med priporočili posebej poudaril zamrznitev izraelske gradnje in »naravne rasti« (širitve) naselij. Izrael priporočila ni upošteval.³⁷

Konflikt se je začel izrazito zaostrovanje po marcu 2001, ko je izraelski premier postal Ariel Šaron. Šaronova vlada je vse od marca 2001 za vsakršno obnovitev političnega dialoga s Palestinci (tudi glede izvajanja priporočil Mitchellovega odbora) zahtevala sedemdnevno popolno palestinsko ustavitev nasilja in šesttedensko obdobje »ohlajanja«, pri čemer pa sama ni hotela zamrzniti gradnje naselij in odstopiti od izvajanja zunajsodnih umorov. Šaron je po napadih 11. septembra 2001 v veliki meri izkoristil dejstvo, da zahodni svet (predvsem ZDA) ni razlikoval med transnacionalnimi terorističnimi skupinami in dejavnostjo palestinskih odporiških skupin, ter začel uresničevati še agresivnejšo politiko.³⁸ Po izraelskem umoru visokega predstavnika Hamasa Mahmuda Abu Hanuda 23. novembra 2001 je pričakovano prišlo do več Hamasovih samomorilskih napadov v Izraelu, Šaron pa je to decembra izkoristil za silovito vojaško ofenzivo na območja pod nadzorom Palestinske oblasti, kar je do februarja 2002 povzročilo nesluteno zaostrovanje. Marca in aprila 2002 je izvedel vojaško operacijo »Obrambni ščit«, v kateri je izraelska vojska zasedla vsa palestinska mesta ter sistematično uničevala vse palestinske nacionalne institucije, ki so bile postavljene v zadnjih osmih letih. Izrael je tovrstno agresivno politiko lahko vodil zaradi izrazito proizraelske usmerjenosti ameriške administracije (Mansour, 2002: 12–17; Usher, 2003: 29–32; Esposito, 2002: 119–127; Slater, 2002: 188–193).³⁹

³⁶ Organizacija Amnesty International je 21. februarja 2001 pripravila poročilo o zunajsodnih umorih, v katerem je opozorila na naslednje sporne elemente: Izrael ne nudi nobenega dokaza o krivdi umorjenih, hkrati pa slednji niso imeli pravice do obrambe; več oseb, ki so bile umorjene, bi bilo lahko aretiranih; Izrael ne pripisuje nobene pozornosti možnosti civilnih žrtev; umori spodbujajo maščevalne cikle nasilja (Amnesty, 2001: 143–144).

³⁷ Izraelska vlada je v odgovoru na poročilo (15. maj 2001) izpostavila, da novih naselij že tako in tako ne ustanavlja, medtem ko naj bi še naprej skrbela za razvoj (eufemizem za rast) obstoječih naselij. Med majem 2001 in januarjem 2002 je izraelska vlada razpisala natečaje za gradnjo 746 stanovanjskih enot na Zahodnem bregu in v Gazi. Izraelsko gibanje »Mir zdaj« je oktobra 2001 sporočilo, da je bilo med julijem in septembrom 2001 na Zahodnem bregu ustanovljenih najmanj deset novih judovskih naselij (Government of Israel, 2001; Aronson, 2002a: 127; 2002b: 144).

³⁸ V strogo tehničnem smislu bi se posamezna dejanja palestinskih skupin, predvsem samomorilski napadi, lahko opredelili kot terorizem. Vendar pa teh dejanj ni mogoče ustrezno opredeliti brez upoštevanja konteksta boja palestinskega naroda za samoodločbo in izraelske agresivne politike. Andoni (1997), Khosrokhavar (2002/2005: 109–124), Davis (2003b: 153–155) in dr. Ejad Al Saradž, predstojnik Centra za mentalno zdravje v Gazi (v Suicide Bombers, 2002), poudarjajo, da so (bili) palestinski samomorilski napadi posledica globokega brezupja Palestincev zaradi hitrega zmanjševanja možnosti za nastanek palestinske države, materialnega pomanjkanja in njihove izpostavljenosti sistematičnemu izraelskemu poniževanju. Margalit (2003: 37–38) ugotavlja, da velik del samomorilskih napadalcev želi maščevati smrti Palestincev, ki jo je povzročil Izrael.

³⁹ Busheva administracija je v prvem mandatu (2001–2004) večinoma dosledno sledila politiki, ki jo

Gradnja »varnostnega zidu« in zaostrovanje politike zapiranja

Šaronova vlada je junija 2002 začela graditi tako imenovani »varnostni zid«, ki naj bi prebivalstvo Izraela zaščitil pred palestinskimi samomorilskimi napadalci. V fazah A in B gradnje (odobreni junija 2002 in januarja 2003) je zid od meja Izraela z dne 4. junija 1967 proti vzhodu odstopal zgolj za okoli šest kilometrov. Škodljivost zidu je postala razvidna, ko sta bili marca 2003 napovedani fazi C in D gradnje. Po teh načrtih naj bi zid namreč segal vzhodno vse do polovice ozemlja Zahodnega brega, na »izraelsko« stran pa naj bi vključil velika judovska naselja in ves anektirani Vzhodni Jeruzalem. Poleg tega je bilo napovedano, da bo zid v fazi E zgrajen tudi zahodno od reke Jordan, tako da bi si Izrael prilastil rodovitno Dolino reke Jordan na severovzhodu Zahodnega brega. Če bi bil zid v nasprotju z mednarodnim pravom⁴⁰ v celoti zgrajen, bi Palestince postavil v katastrofalen položaj: svojo »državo« bi dobili na okoli 50 odstotkih ozemlja Zahodnega brega, in sicer v treh večjih ozemeljsko nepovezanih kantonih ter nekaj enklavah. Bistveno bi bil otežen njihov dostop do vode, cest, obdelovalnih kmetijskih površin, trgov, zdravstvenih in izobraževalnih storitev ter kakovostnega življenjskega okolja, palestinska ekonomija pa bi bila obsojena na propadanje.⁴¹ Palestinci bi bili v tovrstnem »bantustanu« tako deprivirani, da bi obstajala velika verjetnost, da se bodo končno izselili tudi iz tega dela Zahodnega brega (Lagerquist, 2004: 5–14).⁴²

Izrael je takoj po izbruhu druge intifade tudi bistveno zaostрил politiko zapiranja, saj je vzpostavil razvejen sistem različnih ovir in nadzornih točk, ki so palestinska mesta in vasi sistematično odrezale od okolice. Gibanje Palestincev na Zahodnem bregu je postalo izjemno oteženo ali celo onemogočeno, med dolgotrajnim ustavljanjem in pregledovanjem pa je večkrat prihajalo do tragedij.⁴³ Obstajalo je pravilo: bolj ko sta bila palestinska vas ali mesto blizu judovskega naselja, bolj sistematič-

je vodil Šaron. Zgolj dvakrat (novembra 2001 in aprila 2003) je zaradi pragmatičnih političnih razlogov – hotela je pridobiti podporo arabskih držav ob napadih na Afganistan in Irak – nakazala, da bo k sporu pristopila bolj nepristransko, vendar pa je takoj, ko to ni bilo več potrebno, spet izvajala proizraelsko politiko. Politika administracije je bila posledica vpliva treh skupin: tradicionalno močnega ameriškega judovskega lobija; neokonservativcev, ki so imeli v administraciji bistveno vlogo; in fundamentalističnih protestantov, ki so Izrael podpirali z namenom drugega Kristusovega prihoda na Zemljo. Tri skupine so v času predsednikovanja Busha sklenile zaveznitvo (Christison, 2004; Terry, 2005: 74, 119, 121, 126; Craig, 2004: 163; Victor, 2005).

⁴⁰ Meddržavno sodišče je v svetovalnem mnenju glede pravnih posledic gradnje zidu na palestinskem okupiranem ozemlju (9. julij 2004) nedvoumno ugotovilo, da je gradnja zidu v nasprotju z mednarodnim pravom. Določilo je, da mora Izrael ustaviti gradnjo in odstraniti že zgrajene odseke. Izpostavilo je tudi, da Izrael krši svojo obveznost spoštovanja pravice palestinskega naroda do samoodločbe, ki naj bi bila obveznost do vseh držav (*erga omnes*). Vse pogodbenice četrte ženevske konvencije naj bi bile tudi obvezane zagotoviti spoštovanje določil iz Konvencije (*Legal Consequences*).

⁴¹ O izjemno negativnih posledicah za preskrbo Palestincev z vodo v Elmusa (1996: 76).

⁴² Farsakh (2005: 238–245) in Le More (2005: 990) izpostavljata, da je ravnanje Izraela v obdobju 1993–2005 vodilo k stanju na palestinskih okupiranih ozemljih, podobnem bantustanom, ki jih je v Južni Afriki v šestdesetih in sedemdesetih letih vzpostavila bela rasistična apartheidska oblast.

⁴³ Zdravstveno ministrstvo Palestinske oblasti je novembra 2001 sporočilo, da je od začetka druge intifade zaradi dolgotrajnega ustavljanja na izraelskih nadzornih točkah najmanj 22 žensk rodilo ali splavilo, 30 Palestincev pa je umrlo, ker jim je bil onemogočen dostop do zdravstvene oskrbe (Esposito, 2002: 127).

no sta bila izolirana in hermetično zaprta.⁴⁴ Politika zapiranja, ki naj bi zlomila voljo Palestincev do odpora, je zgolj prilivala olja na palestinsko frustracijo in jezo, tako da je velik del prebivalstva začel podpirati samomorilske napade (Hass, 2002: 5–6, 9–10, 20).

Zaton PLO (Fataha) in vzpon Hamasa

V času druge intifade (2000–2005)⁴⁵ je vodstvo PLO (Fataha), ki je vodilo Palestinsko oblast, še dodatno izgubilo legitimnost v očeh Palestincev, k čemur so prispevale njegove lastne odločitve in pa pritiski najpomembnejših mednarodnih akterjev. Kljub dejstvu, da se je med drugo intifado položaj Palestincev še nadalje poslabševal, je vodstvo PLO nekritično in naivno sledilo politiki reševanja procesa iz Osla. Pri tem je na vsak način poskušalo najti skupen jezik z agresivno izraelsko vlado in očitno pristransko ameriško administracijo, kar je ob katastrofalnem položaju za Palestince na terenu nujno vodilo k zmanjševanju njegovega ugleda.

Najbolj indikativen je primer »razgradnje terorističnega omrežja«. Ko je na primer med novembrom 2001 in februarjem 2002 izraelska vlada izvajala izrazito neproporcionalne vojaške operacije in intenzivirala zunajsodne umore, kar je sprožilo večje število palestinskih samomorilskih napadov, so ZDA in EU enostransko pritiskale na Arafata, naj »zatre terorizem«. Ko so palestinske varnostne sile zares pristopile k množičnim aretacijam aktivistov islamskih gibanj, so se soočile s silovitim odporom palestinskega prebivalstva.⁴⁶ Prihajalo je tudi do številnih javnih protestov proti dogovarjanju z Izraelom in celo reševanj aktivistov iz zaporov. Na naraščanje negativnega odnosa do PLO je vplivalo tudi to, da je vodstvo slednjega po izraelskih in ameriških pritiskih avgusta in novembra 2003 zamrznilo bančne račune 50 islamskih dobrodelnih organizacij na Zahodnem bregu in v Gazi, ki so pomagale 120.000 socialno ogroženim Palestincem (Esposito, 2002: 119–121, 127, 130–131; Hroub, 2004: 30–31).⁴⁷

Vendar pa je vodstvo PLO (Palestinske oblasti) še dodatno izgubljalo podporo Palestincev zaradi lastne neustrezne politike. Tako na primer celo leto (vse do poletja 2003) zaradi verjetja v »mirovne načrte« in želje po lastnem političnem preži-

⁴⁴ Izraelska vlada je zgolj v letu 2002 objavila 1087 razpisov za gradnjo judovskih naselij na Zahodnem bregu. (Aronson, 2003: 143–144). V Hebronu je bilo 20.000 Palestincev zaradi varnosti 500 judovskih naseljencev skoraj ves čas med letoma 2000 in 2002 v hišnem priporu (Hass, 2002: 11).

⁴⁵ Kot nekakšen konec druge intifade je mogoče obravnavati sestanek med Šaronom in novim palestinskim predsednikom Mahmudom Abasom 8. februarja 2005. Dogovorjeno je bilo, da bo palestinska stran zagotovila premirje, Izrael pa naj bi v zameno z več ukrepi olajšal življenje Palestincev. Vse palestinske skupine so 17. marca 2005 podaljšale enostransko premirje, ki so ga razglasile že 23. januarja 2005. Vendar pa je Izrael zgolj neznatno omilil politiko zapiranja, poleg tega pa je še naprej izvajal aretacije in si prillašal palestinsko zemljo za gradnjo »varnostnega zidu« (Esposito, 2005: 142–151).

⁴⁶ Palestinske varnostne sile so decembra 2001 večkrat poskušale aretirati karizmatična voditelja Hamasa šejka Ahmeda Jasina in Abd Al Aziza Rantisija, vendar pa jim je besna množica to preprečila (Esposito, 2002: 130).

⁴⁷ Izraelci in Američani so trdili, da se sredstva iz islamskih dobrodelnih organizacij prelivajo v vojaške skupine Hamasa, ki so izvajale samomorilske napade. Vendar pa je poročilo raziskovalne skupine International Crisis Group, izdano aprila 2003, ugotovljalo, da obstaja le malo dokazov za to (Islamic Social Welfare, 2003: 19–20).

vetju ni z ničimer poskusilo zaustaviti izraelske gradnje »varnostnega zidu«, in to kljub obupanim pozivom prizadetih palestinskih kmetov in civilne družbe. Tudi po objavi izraelskega načrta za skrajno škodljivi fazi C in D gradnje vodstvo PLO ni nikoli resno poskušalo organizirati palestinskega odpora (Lagerquist, 2004: 25–27).⁴⁸

V izjemno težkem položaju, v katerem so se zaradi nepopustljive izraelske politike znašli Palestinci, se je zaradi politike odločnega odgovora povečevala priljubljenost Hamasa. Tako so bili samomorilski napadi, h katerim je po začetku druge intifade pristopilo gibanje, v bistvu zgolj odsev stališč Palestincev: kadar je med prebivalstvom obstajalo upanje glede miru, je gibanje zmanjševalo ali celo ustavilo napade.⁴⁹ Ugled Hamasa med Palestinci je povečevalo tudi dejstvo, da je gibanje zaradi izraelskih akcij izjemno krvavelo – tako ni naključje, da je prvič postalo najbolj priljubljeno, ko je Izrael 22. marca in 17. aprila 2004 zunajsodno umoril šejka Ahmeda Jasina in njegovega naslednika Abd Al Aziza Rantisija (Hroub, 2004: 21–24).⁵⁰

Upoštevajoč dogajanje v izraelsko-palestinskem sporu od leta 1993, rezultat zadnjih palestinskih parlamentarnih volitev torej ni bil nikakršno presenečenje, temveč logična posledica. Ker se je vodstvo PLO (Fataha) povsem identificiralo s procesom iz Osla, je postalo v očeh Palestincev odgovorno za zgodovinski neuspeh in ni moglo dobiti novega mandata za nadaljevanje politike, ki je očitno škodila palestinski samoodločbi. Mogoče je ugotoviti, da sta PLO in Fatah svoj politični ugled izgubila zaradi: 1. pristopanja Izraela v proces iz Osla mala fide; 2. pristranske politike najpomembnejših mednarodnih akterjev; 3. svoje skrajne politične naivnosti in nepazljivosti, ki sta bili predvsem posledica želje po ohranitvi političnega vpliva za vsako ceno; in 4. postavljanja osebnih interesov članov vodstva Fataha pred vitalne interese palestinskega naroda.

Perspektive delovanja Hamasa

Pri zahtevi, da mora Hamas priznati obstoj Izraela, bi moralo biti subtilno upoštevano delovanje gibanja v zadnjih letih. Hamas je s svojim ravnanjem v zadnjih treh letih namreč pokazal, da je začel stopati po poti, ki se zelo razlikuje od cilja osvoboditve celotne mandatne Palestine, zapisanega v njegovi Ustanovni listini. Že leta 2003 je namreč v kontekstu divjanja vojne med drugo intifado večkrat pristal na enostransko premirje nasproti Izraelu in s tem de facto priznal judovsko državo. Tako je gibanje od junija do avgusta 2003 vzdrževalo enostransko razglašeno trime-

⁴⁸ »Kvartet« je pripravil načrt za razrešitev izraelsko-palestinskega spora (»Kažipot za mir«); aprila 2003 ga je javno predstavil ameriški predsednik Bush. Načrt je predvideval postopno uresničevanje treh faznih ciljev, končno pa naj bi leta 2005 nastala neodvisna palestinska država. V prvi fazi naj bi Palestinci zaustavili nasilje, Izrael pa naj bi odstranil naselja, nastala po marcu 2001, ter zamrznil usakršno gradnjo judovskih naselij (*A Performance*, 2003). Čeprav je načrt impliciral vzporedno izraelsko-palestinsko uresničevanje ukrepov, je ameriška administracija sprejela izraelsko razlago, po kateri naj bi do izraelske zamrznitve gradnje naselij prišlo šele po palestinskih uspešnih ukrepih. Vodstvo PLO se je balo, da bi odločni protesti proti gradnji zidu lahko razbili »ugodno politično vzdušje« (Lagerquist, 2004: 27–28; Christison, 2004: 39).

⁴⁹ Hamas v letih 1998, 1999 in 2000 ni izvedel samomorilskih napadov. Zgodaj marca 2001 je gibanje izvedlo svoj prvi samomorilski napad po letu 1997 (Hroub, 2004: 23, 26).

⁵⁰ Izrael je zgolj med letoma 2001 in 2004 zunajsodno umoril 320 članov gibanja (Hroub, 2004: 28).

sečno premirje, in to kljub temu, da je Izrael že junija na več kot pozitivno potezo odgovoril z aretacijo 300 njegovih aktivistov in ubojem najmanj treh. Avgusta 2003 je Hamas razglasil enostransko premirje za nedoločen čas, vendar pa je Izrael 14. avgusta najprej usmrtil poveljnika Islamskega džihada v Hebronu, 21. avgusta pa je dokončno razbil premirje z ubojem enega od najzmernejših Hamasovih voditeljev, Ismaila Abu Šanaba. Pri vsem skupaj je bistveno, da je Hamas idejno sprejel koncept dolgoročnega premirja, ki bi lahko trajalo tudi 50 let. To pomeni, da je gibanje pripravljeno de facto zaživeti v dolgotrajnem miru z judovsko državo, če bi se slednja umaknila na črte premirja iz leta 1967 (Hroub, 2004: 23, 27–28; Milton-Edwards in Crooke, 2004: 45–46, 49).⁵¹ Mogoče je resno domnevati, da bi bilo gibanje v primeru resnične kooperativnosti Izraela pripravljeno tudi de iure priznati judovsko državo.⁵²

Sklep

Če bodo najpomembnejši mednarodni akterji prezrli evolucijo Hamasovih stališč (gibanje ne vztraja več pri osvoboditvi celotne mandatne Palestine, kot je zapisano v njegovi Ustanovni listini, ampak dopušča možnost vzpostavitve dolgoročnega premirja z Izraelom, kar bi lahko pomenilo mehanizem za formalno priznanje judovske države) in še naprej pritiskali v smeri takojšnjega brezpogojnega formalnega priznanja Izraela, bo to po vsej verjetnosti zgolj povzročilo reakcijo znotraj gibanja in privedlo do odpora do Zahoda. ZDA in EU bi morale v smislu politične korektnosti in nepristranskosti priznati, da je za Hamasovo formalno priznanje Izraela nujno doseči tudi bistveno spremembo politike judovske države, in sicer v smeri njenega verodostojnega zagotovila, da bodo Palestinci na vsem ozemlju Zahodnega brega in Gaze (ter z glavnim mestom v Vzhodnem Jeruzalemu) oziroma na 22 do 23 odstotkih ozemlja mandatne Palestine (z možnimi enakovrednimi kompenzacijami z deli ozemlja Izraela v mejah z dne 4. junija 1967, če ne bi bilo mogoče odstraniti največjih judovskih naselij na Zahodnem bregu)⁵³ dobili svojo državo. Ne nazadnje so vse pogodbenice četrte ženevske konvencije obvezane zagotoviti spoštovanje določil Konvencije, hkrati pa je obveznost Izraela glede spoštovanja pravice palestinskega naroda do samoodločbe tudi obveznost do vseh drugih držav. Ali povedano drugače, Hamas bi bilo treba brez pogojevanja vključiti v politični proces in prisluhniti njegovim argumentom.⁵⁴

Tudi zahteva, da se mora Hamas odpovedati nasilju, ne more biti uresničena

⁵¹ Hamas je tudi med marcem 2005 in zadnjimi volitvami disciplinirano ohranjal novo enostransko premirje, in to kljub več provokativnim vojaškim akcijam Izraela (na primer avgusta in oktobra 2005).

⁵² Milton-Edwards in Crooke (2004: 49–50) izpostavljata analognost sprememb stališč Hamasa in politične evolucije Fataha v sedemdesetih letih, hkrati pa poudarjata nujnost recipročnih potez druge strani.

⁵³ Tourstno enakovredno ozemeljsko kompenzacijo predvidevata na primer Agha in Malley (2002: 13–14).

⁵⁴ Milton-Edwards in Crooke (2004: 40, 42–44) poudarjata nujnost vključitve Hamasa v politični proces, vendar pa tudi opozarjata, da Izrael in ZDA vseskozi sistematično zavračajo tourstno možnost. Izraelsko stališče, da se Hamas ni spremenil in da hoče še naprej uničiti Izrael ter da je treba nanj pritisniti, izraža na primer Herzog (2006: 88, 92–94).

brez upoštevanja recipročnosti, saj v položaju, ko Izrael bolj ali manj arbitrarno izvaja zunajsodne umore, gibanje ne more preprosto položiti orožja. Hkrati je odpor z vsemi sredstvi proti okupaciji po mednarodnem pravu dovoljen, kar spet izpostavlja imperativ končanja izraelske okupacije. Ob zahtevi, da mora gibanje priznati podpisane sporazume, naj bo zgolj ponovljeno, da so sporazumi, ki jih je podpisal PLO, izrazito pomanjkljivi in škodljivi za palestinske nacionalne interese. Najmanj, kar je mogoče reči, je to, da bi bilo obstoječe sporazume nujno dopolniti z natančnimi varovalkami pred izraelskim prisvajanjem palestinske zemlje. Če najpomembnejši mednarodni akterji ne bodo tozadevno spremenili svoje enostranske politike, se bo položaj v Palestini ter v vsem arabskem in islamskem svetu zgolj še zaostroval.

LITERATURA

- A dilemma over Hamas and its cash (2006): *The Economist*, February 18th-24th: 35.
- A Performance-Based Roadmap to a Permanent Two-State Solution to the Israeli-Palestinian Conflict. April 30, 2003 (<http://www.state.gov/r/pa/prs/ps/2003/20062.htm>, 5. 11. 04).
- Agha, Hussein, in Malley, Robert (2002): *The Last Negotiation: How to End the Middle East Peace Process*. *Foreign Affairs* 81(3): 10-18.
- Amnesty International, »Israel and the Occupied Territories: State Assassinations and Other Unlawful Killings,« London, 21 February 2001 (excerpts) (2001). V *Documents and Source Material*, *Journal of Palestine Studies* 30(4): 143-146.
- Andoni, Lamis (1997): *Searching for Answers: Gaza's Suicide Bombers*. *Journal of Palestine Studies* 26(4): 33-45.
- Andrassy, Juraj (1990): *Međunarodno pravo*. Zagreb: Školska knjiga.
- Aronson, Geoffrey (1987/1990): *Israel, Palestinians and the Intifada: Creating Facts on the West Bank*. London in Washington, D.C.: Kegan Paul International Limited in association with the Institute for Palestine Studies.
- Aronson, Geoffrey (1997): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 26(3): 123-130.
- Aronson, Geoffrey (1998): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 27(2): 126-136.
- Aronson, Geoffrey (1999): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 29(1): 120-128.
- Aronson, Geoffrey (2002a): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 31(2): 124-128.
- Aronson, Geoffrey (2002b): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 31(3): 142-147.
- Aronson, Geoffrey (2003): *Settlement Monitor*. *Journal of Palestine Studies* 32(2): 142-148.
- Aruri, Naseer H. (1999): *The Wye Memorandum: Netanyahu's Oslo and Unreciprocal Reciprocity*. *Journal of Palestine Studies* 28(2): 17-28.
- Bishara, Marwan (2001): *Palestine/Israel: Peace or Apartheid: Prospects for Resolving the Conflict*. London in New York: Zed Books Ltd.
- Bothe, Michael (1997): *Occupation, Belligerent*. V *Encyclopedia of Public International Law*, Volume Three, 763-766. Amsterdam etc.: Elsevier.
- Chomsky, Noam (1983/1999): *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians*. London: Pluto Press.

- Chomsky, Noam (1994/1996): *World Orders: Old and New*. New York: Columbia University Press.
- Chomsky, Noam (2001): Introduction. V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 5–23. London in New York: Verso.
- Christison, Kathleen (2004): »All Those Old Issues«: George W. Bush and the Palestinian-Israeli Conflict. *Journal of Palestine Studies* 33(2): 36–50.
- Chronology (1994a): 16 February–15 May 1994. *Journal of Palestine Studies* 23(4): 154–175.
- Chronology (1994b): 16 May–15 August 1994. *Journal of Palestine Studies* 24(1): 152–174.
- Chronology (1996): 16 February–15 May 1996. *Journal of Palestine Studies* 25(4): 162–183.
- Chronology (1997): 16 February–15 May 1997. *Journal of Palestine Studies* 26(4), 165–186.
- Committee For Saving the Oslo Accords, International Appeal to the Government of Israel, Paris, May 1998 (1998). V Documents and Source Material. *Journal of Palestine Studies* 28(1): 141.
- Craig, Campbell (2004): American Realism versus American Imperialism. *World Politics* 57(1), 143–171.
- Človekove pravice: zbirka mednarodnih dokumentov (1996), II. del (Univerzalni dokumenti). Ljubljana: Društvo za Združene narode za Republiko Slovenijo.
- Davis, Uri (2003a): *Apartheid Israel: Possibilities for the struggle within*. London in New York: Zed Books.
- Davis, Joyce M. (2003b): *Martyrs: innocence, vengeance, and despair in the Middle East*. New York in Houndmills etc.: Palgrave Macmillan.
- Degan, Vladimir Đuro (2000): *Međunarodno pravo*. Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
- Elmusa, Sharif S. (1996): The Land-Water Nexus in the Israeli-Palestinian Conflict. *Journal of Palestine Studies* 25(3): 69–78.
- Esposito, Michele K. (2002): Quarterly Update on Conflict and Diplomacy. *Journal of Palestine Studies* 31(3): 118–141.
- Esposito, Michele K. (2005): Quarterly Update on Conflict and Diplomacy. *Journal of Palestine Studies* 34(4): 142–167.
- Farsakh, Leila (2005): Independence, Cantons, or Bantustans: Whither the Palestinian State?. *The Middle East Journal* 59(2): 230–245.
- Flapan, Simha (1987): *The Birth of Israel: Myths and Realities*. New York: Pantheon Books.
- Gaube, Aleš (2006): Hamas na oblast. *Dnevnik*, 18. 2.: 7.
- Government of Israel, »Comment of the GOI on the Report of the Sharm al-Shaykh Fact-Finding Committee.« Jerusalem, 15 May 2001 (excerpts) (2001). V Documents and Source Material. *Journal of Palestine Studies* 30(4): 160–162.
- Hammami, Rema, in Tamari, Salim (2001): The Second Uprising: End or New Beginning? *Journal of Palestine Studies* 30(2): 5–25.
- Hanieh, Akram (2001): The Camp David Papers. *Journal of Palestine Studies* 30(2): 75–97.
- Hass, Amira (2002): Israel's Closure Policy: An Ineffective Strategy of Containment and Repression. *Journal of Palestine Studies* 31(3): 5–20.
- Herzog, Michael (2006): Can Hamas Be Tamed? *Foreign Affairs* 85(2): 83–94.
- Hroub, Khaled (2000): *Hamas: Political Thought and Practice*. Washington, DC: Institute for Palestine Studies.
- Hroub, Khaled (2004): Hamas after Shaykh Jasin and Rantisi. *Journal of Palestine Studies* 33(4): 21–38.

- Islamic Social Welfare Activism in the Occupied Palestinian Territories: A Legitimate Target? (2003). ICG Middle East Report No. 13, Amman/Brussels, 2 April.
- Israel and the PLO, Sharm al-Shaykh Memorandum on Implementation Timeline of Outstanding Commitments of Agreements Signed and the Resumption of Permanent Status Negotiations, Sharm al-Shaykh, Egipt, 4 September 1999 (2000). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 29(2): 143–146.
- Israel and the PLO, The Wye River Memorandum, Washington, 23 October 1998 (1999). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 28(2): 135–139.
- Israel-PLO agreement on the Gaza Strip and the Jericho area, Cairo, 4 May 1994 (1994). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 23(4): 118–125.
- Israeli-Palestinian Interim Agreement on the West Bank and the Gaza Strip, Washington, 28 September 1995 (1996). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 25(2): 123–137.
- Israeli-PLO Declaration of Principles, Washington, D.C., 13 September 1993 (1993). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 23(1): 115–121.
- Khalidi, Rashid (2001): The Palestinians and 1948: the underlying causes of failure. V Eugene L. Rogan in Avi Shlaim (ur.), *The War for Palestine: Rewriting the History of 1948*, 12–36. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Khalidi, Rashid (2004): *Resurrecting Empire: Western Footprints and America's Perilous Path in the Middle East*. London in New York: I. B. Tauris & Co Ltd.
- Khalidi, Walid (2003): The Prospects of Peace in the Middle East. *Journal of Palestine Studies* 32(2): 50–62.
- Khosrokhavar, Farhad (2002/2005): *Suicide Bombers: Allah's New Martyrs*. London in Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Kimmerling, Baruch, in Migdal, Joel S. (1994/2003): *The Palestinian People: A History*. Cambridge, Massachusetts in London, England: Harvard University Press.
- Kjorlien, Michele L. (1997): Peace Monitor. *Journal of Palestine Studies* 26(4): 126–137.
- Kjorlien, Michele L. (2001): Peace Monitor. *Journal of Palestine Studies* 31(1): 103–125.
- Lagerquist, Peter (2004): Fencing the Last Sky: Excavating Palestine After Israel's »Separation Wall«. *Journal of Palestine Studies* 33(2): 5–35.
- Le More, Anne (2005): Killing with kindness: funding the demise of a Palestinian state. *International Affairs* 81(5): 981–999.
- Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, Summary of the Advisory Opinion of 9 July 2004, International Court of Justice (http://www.icj-cij.org/icjwww/ipressc.../ipresscom2004-2_summary_mwp_20040709.ht, 2. 5. 06).
- Malanczuk, Peter (1995): Israel: Status, Territory and Occupied Territories. V *Encyclopedia of Public International Law*, Volume Two, 1468–1501. Amsterdam etc.: Elsevier.
- Malley, Robert, in Agha, Hussein (2001): *Camp David: The Tragedy of Errors*. The New York Review of Books 48(13): 59–65.
- Mallison, Thomas W., in Mallison, Sally V. (1986): *The Palestine Problem in International Law and World Order*. Burnt Mill, Harlow: Longman Group Limited.
- Mansour, Camille (2002): The Impact of 11 September on the Israeli-Palestinian Conflict. *Journal of Palestine Studies* 31(2): 5–18.
- Margalit, Avishai (2003): The Suicide Bombers. *The New York Review of Books* 50(1): 36–39.

- Mazzawi, Musa E. (1997): *Palestine and the Law: Guidelines for the Resolution of the Arab-Israel Conflict*. Reading: Garnet Publishing Limited.
- McHugo, John (2002): Resolution 242: A Legal Reappraisal of the Right-wing Israeli Interpretation of the Withdrawal Phrase with Reference to the Conflict between Israel and the Palestinians. *International and Comparative Law Quarterly* 51(4): 851-882.
- Milton-Edwards, Beverley (1996a): *Islamic Politics in Palestine*. London in New York: I.B.Tauris & Co Ltd.
- Milton-Edwards, Beverley (1996b): Political Islam in Palestine in an environment of peace? *Third World Quarterly* 17(2): 199-225.
- Milton-Edwards, Beverley, in Crooke, Alastair (2004): Elusive Ingredient: Hamas and the Peace Process. *Journal of Palestine Studies* 33(4): 39-52.
- Neff, Donald (1994a): The Clinton Administration and UN Resolution 242. *Journal of Palestine Studies* 23(2): 20-30.
- Neff, Donald (1994b): Settlements in U.S. Policy. *Journal of Palestine Studies* 23(3): 53-69.
- Odmevi na palestinske volitve (2006): *Delo*, 27. 1.: 4.
- Pacheco, Alegria (2001): Flouting Convention: The Oslo Agreements. V V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 181-206. London in New York: Verso.
- Pappe, Ilan (2004): *A History of Modern Palestine: One Land, Two Peoples*. Cambridge etc.: Cambridge University Press.
- Petrič, Ernest (1984): Pravica do samoodločbe: mednarodni vidiki. Maribor: Založba Obzorja.
- PLO and Israeli Letters of Mutual Recognition, Tunis and Jerusalem, 9 September 1993 (1993). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 23(1): 114-115.
- Pressman, Jeremy (2003): Visions in Collision: What Happened at Camp David and Taba?. *International Security* 28(2): 5-43.
- Priznanje Izraela, sicer ne bo denarja (2006): *Dnevnik*, 1. 2.: 7.
- Quandt, William B. (2001): Clinton and the Arab-Israeli Conflict: The Limits of Incrementalism. *Journal of Palestine Studies* 30(2): 26-40.
- Rabbani, Mouin (2001): A Smorgasbord of Failure: Oslo and the Al-Aqsa Intifada. V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 69-89. London in New York: Verso.
- Robinson, Glenn E. (2001): The Peace of the Powerful. V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 111-123. London in New York: Verso.
- Rostow, Eugene V. (1993): The Drafting of Security Council Resolution 242: The Role of the Non-Regional Actors. *New York University Journal of International Law and Politics* 25(2): 489-503.
- Roy, Sara (2001): Decline and Disfigurement: The Palestinian Economy After Oslo. V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 91-109. London in New York: Verso.
- Said, Edward W. (1994/1995): *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self-Determination 1969-1994*. London: Vintage.
- Said, Edward W. (2000/2001): *The End of the Peace Process: Oslo and After*. New York: Vintage Books.
- Said, Edward W. (2001): Palestinians Under Siege. V Roane Carey (ur.), *The New Intifada: Resisting Israel's Apartheid*, 27-42. London in New York: Verso.
- Sharm El-Sheikh Fact-Finding Committee (Report), April 30, 2001 (<http://usinfo.state.gov/regional/nea/mitchell.htm>).

- Shehadeh, Raja (1994): Questions of Jurisdiction: A Legal Analysis of the Gaza-Jericho Agreement. *Journal of Palestine Studies* 23(4): 18–25.
- Shikaki, Khalil (1996): The Peace Process, National Reconstruction, and the Transition to Democracy in Palestine. *Journal of Palestine Studies* 25(2): 5–20.
- Shlaim, Avi (1994): The Oslo Accord. *Journal of Palestine Studies* 23(3): 24–40.
- Shlaim, Avi (2000/2001): *The Iron Wall: Israel and the Arab World*. New York in London: W.W. Norton & Company.
- Slater, Jerome (2002): Ideology vs. The National Interest: Bush, Sharon, and u.s. Policy in the Israeli-Palestinian Conflict. *Security Studies* 12(1): 164–206.
- Suicide Bombers: Dignity, Despair, and the Need for Hope (2002). An Interview with Eyad El Sarraj. *Journal of Palestine Studies* 31(4): 71–76.
- Terry, Janice J. (2005): *U.S. Foreign Policy in the Middle East: The Role of Lobbies and Special Interest Groups*. London in Ann Arbor, MI: Pluto Press.
- Tessler, Mark (1994): *A History of the Israeli-Palestinian Conflict*. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- The Covenant of the League of Nations (<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/leagcov.htm>, 28. 10. 2004).
- The Hebron Protocol (1997). V Special Document File. *Journal of Palestine Studies* 26(3): 131–136.
- The Palestine Mandate (<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/mideast/palmanda.htm>, 16. 3. 06).
- To whom will Hamas listen? (2006): *The Economist*, February 4th – 10th: 35–36.
- Usher, Graham (2003): Facing Defeat: The Intifada Two Years On. *Journal of Palestine Studies* 32(2): 21–40.
- Van de Craen, Frank L. M. (1997): Palestine. V *Encyclopedia of Public International Law*, Volume Three, 861–865. Amsterdam etc.: Elsevier.
- Victor, Barbara (2005): *The Last Crusade: Religion and the Politics of Misdirection*. London: Constable.
- Waage, Hilde Henriksen (2005): Norway's Role in the Middle East Peace Talks: Between a Strong State and a Weak Belligerent. *Journal of Palestine Studies* 34(4): 6–24.
- Yearbook of the United Nations 1947–48. New York: Department of Public Information, United Nations.